

Josip Grbac

DOPRINOS CRKVE ŽIVOTU DEMOKRATSKE JAVNOSTI

Prof. dr. sc. Josip Grbac

UDK: 261.6:282[321.7 +316.32][316.653+659.4]

Izvorni znanstveni rad

Demokratska javnost je široko područje djelovanja i udruživanja građana s ciljem razrade nekih prioriteta i zadataka koje će politika, shvaćena u profesionalnom smislu riječi, unijeti u praksu. Crkva na tom planu djeluje na nekoliko razina, no ponajprije tako što će pomoći u stvaranju široke lepeze nekih vrijednosti koje predstavljaju temelj suživota u hrvatskom društvu. Tako će ona upozoravati na potrebu stvaranja konsenzusa, na činjenicu da je svaki totalni relativizam nespojiv s demokratskim ustrojem, na važnost da odgoj za socijalne kreposti bude popraćen i odgojem osobnih moralnih kreposti kod svakog pojedinca. U tom svom pokušaju Crkva nailazi na niz prepreka, od kojih su mnoge strukturalne naravi, tj. postoje u svakom demokratskom obliku uređenja društva. Crkva, nadalje, daje svoj specifični doprinos razvoju demokratske javnosti tako što će upozoravati na to što znači zdravi kompromis u političkom djelovanju. Ona može i pojam kršćanske nade utkati u proces ozdravljenja društva, ali i biti ključni čimbenik zbližavanja kršćanskog i općeljudskog elementa u sveukupnom djelovanju pojedinca i društva. Crkva može ponuditi i neke prioritete koje društvo treba ostvariti ukoliko želi imati aktivnu demokratsku javnost: buđenje civilnog društva, stvaranje etičkog kodeksa u medijima i gospodarstvu, nadilaženje raskoraka između osobnog i javnog morala, usvajanje načela supsidijarnosti u demokratskom političkom djelovanju.

Ključne riječi: demokratska javnost, vrijednosti, relativizam, individualizam, kreposti, odgoj za vrijednosti, civilno društvo, kompromis, nada, supsidijarnost.

* * *

Uvod

Demokratska javnost nije samo politička zajednica. Demokracija, shvaćena u usko političkom smislu riječi, povlačila bi za sobom govor o odnosu Crkve i politike, tj. o modelima kako Crkva može

utjecati na poboljšanje usvojenih i prevladavajućih „pravila igre“ u političkom životu. To je, međutim, samo jedan vid demokratske javnosti. To je ona razina koja nastoji, na demokratski način, u praksi oživotvoriti i učiniti djelotvornima smjernice koje joj nameće demokratska javnost. Politika i njezina pravila igre predstavljaju tako zadnju stepenicu onoga što možemo nazvati demokratskom javnošću. Demokratska javnost je puno širi pojam. Ona obuhvaća pojedince i zajednice konkretnog društva, njihove vrijednosne stavove, tradicije, običaje, mentalitet, njihove civilne i vjerske udruge i vjerska usmjerenja. Iz tog „humusa“ rađaju se usmjerenja koja bi politika trebala oživotvoriti na način da ona oblikuju zajedničko dobro društva u cjelini. Kada se dogodi prekid između ova dva sloja demokratske javnosti politika, kao zadnji stupanj demokratske javnosti, gubi svoj legitimitet. Postaje ciljem samoj sebi, pretvara se u isključivu brobu za vlast i prestaje biti demokratska.

1. Obilježja demokratske javnosti

1.1 Vrijednosti: sastavnice demokratske javnosti

Problematično je kada se ovo razlikovanje ne uzima u obzir kod pitanja doprinosa Crkve životu demokratske javnosti. Cjelokupni govor Crkve o tome koju ulogu Crkva ima u političkom djelovanju, te naglašavanje načela o njezinoj strukturalnoj neovisnosti, odnosi se na onaj isključivo politički vid djelovanja.¹ „Tehnička“ pitanja oko načina uspostave demokratske vlasti, način kako će ova vlast u praksi primijeniti sugestije koje joj dolaze iz onoga „humusa“ kojega čine osobe i zajednice sa svim svojim potencijalima, modaliteti promjene vlasti, to su pitanja u kojima Crkva ne želi sebi prisvojiti nikakvo pravo koje bi bilo privilegirano u odnosu na sve ostale čimbenike političke javnosti. Određeni politički sistem, kao zadnja stepenica demokratske javnosti, kao splet političkih stranaka i regula s ciljem oživotvorenja demokratske javnosti, izvan je kompetencije Crkve.

¹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL - DOKUMENTI, *Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu Gaudium et spes*, (7.XII.1965.), VII. popravljeno i dopunjeno izdanje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 76 (dalje: GS).

No, Crkva će itekako biti zainteresirana pogotovo za dvije stvari. Prvenstveno će utjecati na to kakve se „sugestije“ rađaju u onom „humusu“ kojega bi trebala poštivati politička vlast (pitanje vrijednosti), ali joj ne može biti svejedno poštuje li politička vlast ove sugestije ili ih zanemaruje (odnos zakonodavstva i vrijednosti). Štoviše, ovaj „humus“ koji tvori podlogu politici, a predstavlja najveći dio demokratske javnosti (demos – kratein), sukladno uvjerenju Crkve, ne može se svesti samo na oslušivanje socioloških podataka o tome koje su vrijednosti *hic et nunc* u modi ili aktualne. Obzirom da taj „humus“ demokratske javnosti čine ljudi, osobe, postoje neke sastavnice demokratske javnosti koje politika mora uvažavati *a priori*, bez obzira na to koliku težinu imale u sadašnjem trenutku. O tim sastavnicama ovisi *biti ili ne biti* ljudskih osoba bez kojih nema demokratske javnosti. Ove sastavnice zovemo vrijednostima.

1.2 Ugroženost govora o vrijednostima kao neminovnost demokratskog društva

Crkva, po naravi svoje službe, ne ulazi u politički život shvaćen u uskom smislu riječi, nego radi na oblikovanju onoga „humusa“, društva ljudi i zajednica, koji čini podlogu politike te povjerava izvršenje svojih očekivanja političkom sustavu. Radi se dakle o tome da taj „humus“ usvoji neke vrijednosti bez kojih on sam propada, a time i politički sustav. No, upravo na tom planu doprinos Crkve životu demokratske javnosti nailazi na najveće probleme.

Čovjek, naime, nije biće koje se olako i sasvim spontano veže uz nekoga ili nešto, a još se manje spontano obvezuje prema nekome ili prema nečemu. U odnosu na ovu tezu postoje dvije alternative. Ili će se čovjek dragovoljno (što ne znači potpuno spontano) vezati uz nešto ili nekoga i preuzimati obvezu prema nekome ili nečemu, ili će mu tu vezu i obvezu nametnuti netko drugi. U ovom drugom slučaju taj «netko drugi» može biti ili pojedinac, ili zajednica, ili neki sustav. Tu se uvijek radi o prisili, i uspjeh je uvijek porazan i čovjeka nedostojan. Ovom metodom služile su se sve do sada poznate diktature. U prvom slučaju radi se o dragovoljnom vezivanju i obvezivanju čovjeka, čemu pribjegavaju moderne demokracije koje su na takav

pristup prisiljene snagom svoje naravi. To navodi na zaključak da spontanost i dragovoljnost nisu sinonimi. Nameće se zaključak da je ova metoda dragovoljnog vezivanja i obvezivanja bolja i svakako prikladnija ljudskom dostojanstvu. Čovjek, kao razumno i zrelo biće, dragovoljno se veže i obvezuje u odnosu na druge ljude, ali i na vrednote za koje drži da su vrijedne ove veze i obveze.

A ipak, stvar nije tako jednostavna kako se čini. Naime, i demokratskom sustavu, kao i onom diktatorskom, vrhunski cilj je postići neko zajedničko dobro, očuvati socijalni mir, postići kompaktnost zajednice, osigurati najveći mogući standard svojih građana. I u demokraciji, dakle, dragovoljno prihvaćanje veze i obveze ne može garantirati uspjeh ostvarenja ovih ciljeva kojima stremi demokratski sustav. Postavlja se, dakle, dilema: ili riskirati ostvarenje ovih ciljeva tako što ćemo maksimalno poštivati dragovoljnost obveze koje građanin na sebe može i želi preuzeti (što je teza ekstremno liberalističkih poimanja), ili ćemo ciljeve kojima stremimo postaviti na vrh piramide demokracije, ali, s druge strane, morati redimenzionirati dragovoljnost građana u preuzimanju nekih obveza. Ovo je ključno pitanje modernih demokracija s kojim se suočava svatko tko ne želi potpisati neraskidivi brak između demokracije i relativizma.

Ovo pitanje postaje pogotovo ključno kada se radi o socijalnim vrijednostima. Naime, ove vrijednosti stoje u direktnoj vezi s ostvarenjem zajedničkog dobra i s dobrom zajednice. Kod ovih vrijednosti nije u pitanju samo «biti osobno moralno dobar», nego se radi o «biti osobno moralno dobar, ali isto tako biti moralno odgovoran građanin društva». Drugim riječima, o ovim socijalnim vrijednostima ovisi ne samo moralna dobrota pojedinca, nego i dobrobit zajednice. Može li ih onda demokratski sustav prepustiti opstojnost nekih socijalnih vrijednosti apsolutnoj dragovoljnosti pojedinca i riskirati da nepoštivanje ovih vrijednosti od strane relevantnog broja građana kompromitira ciljeve zbog kojih demokracija postoji?

Jednom riječju, govor o vrijednostima u okruženju demokratskog društva uvijek će donekle biti ugrožen. Naime, i u demokratskom sustavu vrijednosti zahtijevaju jedan normativni okvir, koji je obvezatan i predviđa određene sankcije, bez kojih ciljevi demokra-

cije ostaju čista utopija. Da bude jasno: demokratski sustav ne zahtijeva poštivanje vrijednosti radi osobnog moralnog usavršavanja pojedinca, nego radi ostvarenja ciljeva zbog kojih taj sustav postoji.

Ovdje nailazimo na prvu tezu: demokratsko društvo, kakvo je hrvatsko društvo, ne može ostvariti ciljeve koji su na dobrobit zajednice i samoga društva, ako ne razradi precizni okvir temeljnih vrijednosti o kojima ovisi samo društvo. Štoviše, ne može ostvariti svoje ciljeve ako taj okvir ne učini obvezatnim za svakoga građanina ovoga društva. Logično je da će ova obvezatnost naići na protivljenja i nesuglasice među ljudima koji imaju različite poglede na sustav vrijednosti, ili ih čak smatraju nepotrebnima. Prema tome, ugroženost govora o vrijednostima u sklopu demokratskog hrvatskog društva nije neki izuzetak ili presedan, a još manje posebnost. Ona je sastavni dio govora o vrijednostima u kontekstu demokratskog društva. Toga mora biti svjestan svatko kome je stalo do promocije nekih vrijednosti u Hrvatskoj.

1.4 Konsenzus u raljama relativizma

Problem hrvatskog društva je u tome što se govor o vrijednostima ne sukobljava ponajprije s onima koji imaju drugačiju skalu vrijednosti, nego s onima koji te skale uopće nemaju i razmišljaju snagom političkog ili nekog drugog pragmatizma ili utilitarizma. U Hrvatskoj još nije jasno da takav totalni relativizam nema mjesta u demokraciji, obzirom da onemogućava prihvrat bilo kakvih trajnih vrijednosti. Agnosticizam postaje gotovo društvena "krepost". Agnostik, naime, nije prvenstveno ateist. On strukturalno ne vjeruje da je ljudski razum sposoban otkriti Boga, vertikalnu dimenziju, pa stoga ni neku trajnu i obvezujuću istinu. Kao takav, agnostik ne drži nikakvu vrijednost dostojnom poštovanja pod svaku cijenu. Jer, po njemu, čovjek razumski nije sposoban otkriti zašto bi neka vrijednost bila apsolutna. Vrijednosti su za agnosticizam stvari podložne korekcijama, ovisno o pragmatizmu trenutka. Spoznajna sposobnost razuma bila bi jedini kriterij istine.

Da je takav liberalistički stav poguban za bilo kakav kvalitetan suživot možemo naslutiti iz aktualne krize gospodarskog i financij-

skog sustava. Tko bi samo pred godinu ili dvije bio govorio o potrebi stvaranja nekog vrijednosnog i normativnog okvira ponašanja unutar tog sustava bio bi proglašen heretikom i nazadnjakom. Liberalizam je, pisan velikim slovima u cijelo poslijeratno doba, gotovo sakraliziran. Svjedoci smo da se je taj sustav urušio s katastrofalnim posljedicama. Vodeći svjetski političari i gospodarstvenici slažu se oko teze da sav novac utkan u ozdravljenje banaka i poduzeća neće polučiti pozitivne rezultate ako se istovremeno ne poradi na stvaranju vrijednosnog i normativnog okvira koji će biti obvezujući za svakoga tko se bavi gospodarstvom i financijama. Dogmatiziranje slobodnog tržišta i apsolutno slobodnog ponašanja čovjeka na tržištu rada, kapitala i novca, bez ikakvih normativnih okvira, pokazalo se kao bumerang koji se svima obija o glavu.

Ne prijeti li slična sudbina i sakraliziranoj demokraciji u svijetu i kod nas? Latentna opasnost svakako postoji. Zbog same činjenice da bi svaki vrijednosno-normativni okvir zahtijevao barem minimalni konsenzus oko toga koje ćemo vrijednosti i kako posložiti na nekakvoj ljestvici vrijednosti. Takav konsenzus teško je postići, pogotovo ako bi on, kako bi bilo najbolje, trebao proizaći iz dragovoljnog usuglašavanja različitih stavova. Za razliku od diktature koja jednostavno nametne jedan sustav vrijednosti, demokracija zahtijeva dobrovoljno usuglašavanje. Što ne znači da se radi o apsolutnom spontanom pristupu ovakvom usuglašavanju. Ali i kada se dođe do toga da veliki broj građana uviđa potrebu usuglašavanja, to je već dobar korak naprijed. Za postizanje konsenzusa najpogubniji su tzv. nihilisti ili totalni relativisti. U Hrvatskoj još uvijek ne postoji opće-prihvaćena teza da totalni relativizam šteti demokraciji. Naprotiv, on se nameće kao izvorni proizvod demokracije, što je svojevrsni apsurd. Prije svakog govora o konsenzusu oko nekih vrijednosti valja jasno iznijeti na vidjelo načelo da totalni relativizam oko vrijednosti i njihove obvezatnosti nema prava govora. Jer on direktno nagriza ciljeve demokratskog sustava. On govor o vrednotama ne čini ugroženim, nego ga čini besmislenim. Kao takav, jednako šteti demokraciji kao i svaki drugi oblik diktature.

1.4. Relativizam i demokracija

Valja također istaknuti da pojam relativizam u sebi sadrži tračak istine. Naime, ukoliko on želi istaknuti da nisu svi primarni etički principi racionalno objašnjivi, takav relativizam ima pravo. Etika nije znanost koja može sve svoje vrhunske principe racionalno objasniti i znanstveno dokazati. Ona nije vrjednovanje onoga što znanost tvrdi. Etika je prvenstveno izbor koji svoj temelj nema u znanosti, nego u savjesti. Demokratsko društvo, dakle, po svojoj naravi otvoreno je za razne oblike etike i ne može tolerirati ne-tolerantnost.² Znači li to da apsolutne vrijednosti ne postoje i da je agnosticizam jedini autentični pratitelj demokracije? Ovdje Crkva dobiva nezamjenjivu ulogu.

Kršćani su u prednosti jer vrhovne etičke principe mogu temeljiti na Evanđelju. No, moraju se uvijek suočavati s onima koji ne vjeruju u Evanđelje, a obzirom da ne mogu vrhovne etičke principe racionalno utemeljiti, jedino što mogu je izabrati, sukladno vlastitoj savjesti, kako će i po kojim principima živjeti. Kršćanin, stoga, kada govori o vrijednostima, uvijek će težiti k tome da neke od njih proglasi i drži apsolutnima, jer mu to nalaže vjera. Može li se on olako složiti s onima koji do istih principa drže, ali, ne mogavši ih racionalno obrazložiti, ne drže ih apsolutnima i poštuju ih samo do neke granice? Ljudski razum nije sposoban utemeljiti vrijednosti i moral, to može učiniti jedino vjera, tvrdi Pascal.³ “Razum je vazda potrebit pročišćenja vjerom, a to također vrijedi i za politički razum, koji sebe ne smije držati svemogućim”.⁴

Toga kršćani moraju biti svjesni. Drugim riječima, kršćanstvo se veže na povijesnu osobu Isusa Krista. Njegova poruka, Evanđelje, ne da se jednostavno putem argumenata i racionalno prenositi svima. To znači da će i kršćanske vrijednosti uvijek u društvu biti samo djelomično prihvaćene. Postoji univerzalnost Božjeg spasenja i par-

2 Usp. Dario ANTISERI, Nichilismo e relativismo, nuove sfide al cristianesimo, u: *Vita e pensiero*, 5 (2005.), str. 73.

3 Usp. isto, str. 75.

4 BENEDIKT XVI, *Caritas in veritate – Ljubav u istini. Enciklika o cjelovitom ljudskom razvoju u ljubavi i istini upućena biskupima, prezbiterima, đakonima, posevećenim osobama, vjernicima laicima i svim ljudima dobre volje* (29.VI.2009.), Dokumenti 158, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., br. 56.

tikularnost u samo djelomičnom prihvaćanju Božje ponude. Ova dva pojma se ne isključuju, jer kršćani vjeruju da će se punina spasenja za sve ljude dogoditi na kraju vremena. Logično je, dakle, da je teško očekivati univerzalnu prihvatljivost kršćanskih vrijednosti. Bilo bi psihički nepodnošljivo kada bi npr. vjeroučitelj ili kateheta uzimao «zdravo za gotovo» da svi koji ga slušaju moraju bezrezervno prihvatiti njegov sustav vrijednosti, ili kada bi one koji takav sustav ne prihvaćaju proglašavao poganima.⁵

1.5 Sjedište vrijednosti: pojedinac ili zajednica?

U Hrvatskoj govor o vrijednostima, ili ne nailazi na plodno tlo, ili ga se unaprijed smatra konzervativnim i zastarjelim. Štoviše, katkada se na njega gleda kao na suprotnost pluralizmu demokratskog društva. Uglavnom se sociološki podaci uzimaju kao parametar onoga što predstavlja vrijednost. Tako se često ponaša i zakonodavac. Nije teško postići konsenzus oko nekih vrijednosti koje bi trebale visoko kotirati u svijesti građana: poštenje, solidarnost, dostojanstvo čovjeka, braka i obitelji, pravo na vjeroispovijest... Problemi nastaju kada se ide korak dalje i nastoji usvojiti neke stupnjeve do koje mjere bio ove vrijednosti trebale biti poštivane. Uzroci ovim poteškoćama su mnogostruki.

Postoji pojednostavljeno poistovjećivanje vrijednosti i norme. Vrijednost ne pada u vodu svaki puta kada se pojedinac ili grupa ljudi ponaša u suprotnosti s vrijednošću. Vrednota ne nestaje svaki puta kada ona ne uspijeva voditi moralni život čovjeka. Kada poistovjetimo normu ponašanja i samu vrijednost, onda vrijednost samim time postane relativna. To što neko dijete ne sluša oca i majku ne znači da je vrednota poslušnosti roditeljima nestala. To što neki gospodarstvenik krade ne znači da je vrednota poštenja izgubila na vrijednosti. Pogubno je zaključiti kako, ako ustvrdimo kako veliki broj građana krade, vrijednost poštenja više nije relevantna. Pogotovo se na Crkvu gleda kao na instituciju koja uz neku vrednotu automatski vezuje neku sankciju. S druge strane, mi smo za vrijeme komunističkog režima i njegove «etike» bili odgajani da vrijednost

⁵ Usp. Bernhard LAUX, Wert der Werte, u: *Stimmen der Zeit*, 8 (2002.), str. 511.

ima samo ono što biva zapovijedeno, čiji će prekršaj biti sankcioniran. Uglavnom se radilo o onim vrijednostima koje su bile definirane kao neizostavne za dobrobit društva. Vrijednosti koje su se ticale osobnog morala također su vrjednovane kroz ovu prizmu. Nastao je tako cijeli niz generacija ljudi naučenih da je vrijedno ono što nam koristi, nevrijedno je ono što ne koristi, i to kako na planu osobnog tako i na planu društvenog morala.

Kada govorimo o vrednotama ne mislimo na apstraktne pojmove, nego na vrijednosti koje bi trebale biti sposobne motivirati čovjeka da se aktivno zauzme za rješavanje određenih problema vezanih uz dotičnu vrednotu. Kada govorimo npr. o vrednoti obitelji onda mislimo na to koliko su pojedinac i zajednica spremni uložiti napora i truda, sredstava i rada u promociju i očuvanje ove vrednote. Drugim riječima, vrednota mora biti sposobna, tj. dovoljno prisutna u svijestima ljudi, da može utemeljiti normu ponašanja. Vrijednost je prvenstveno cilj kojemu moraš težiti, a ne minimum ispod kojega ne smiješ ići. Norma samo pazi da ne djeluješ ispod ovoga minimuma. No, vrijednost je nešto puno više. Nije beznačajno da se cijela postkonciljska etika trsi iz jedne isključivo normativne etike prijeći na etiku vrijednosti. Ako neka vrednota, bez obzira koliko ona značajna bila, ne znači više nikome ništa, tj. kao takva ne može biti temelj nikakve norme, jer nitko do nje ne drži pa ni do norme koja ovu vrednotu ostvaruje, ona ne može biti smjernica društvenom životu. Upravo ova činjenica može djelovati zabrinjavajuće. Ako, naime, statistike pokazuju da su neke vrijednosti drastično pale na ljestvici vrijednosti koje su značajne u svijestima ljudi, može se dogoditi da one postupno postanu beznačajne u praksi, i da nitko više ne vidi potrebu na ove vrijednosti navezati neke norme. Ova sudbina mogla bi se dogoditi s nekim normama na planu spolnog morala (predbračni odnosi, pobačaj, umjetna oplodnja...), ali i na planu društvenog morala (vrednota poštenja nestaje pred agresijom korupcije koja postaje nova društvena «krepost», vrednota solidarnosti se gasi pred agresijom individualizma, itd.). Osjeća se, dakle, potreba da u nekim segmentima društvenog života i u odnosu na neke vrednote koje su posebno ugrožene djelujemo preventivno.

1.6 Socijalne i moralne kreposti

Govor o socijalnim krepostima, koje bi trebale biti temelj društvenog života svake zajednice, postaje posebno ugrožen u trenutku kada se potreba socijalnih kreposti poveže s potrebom individualnih moralnih kreposti. Naime, nije dovoljno govoriti kako «svi članovi društva moraju imati zajednička uvjerenja i vrijednosti da bi se društvo moglo održati, a moralno odgojena osoba je ona koja djeluje u skladu s moralnom klimom i idealima društva kojemu pripada», kao što tvrdi Emile Durkheim. Ovakav stav izaziva pitanja: *«znači li to da u društvima u kojima vlada moralna klima nerada, prijevara, laži, korupcije, predrasuda i sl., biti moralan znači lagati, varati, podmićivati, mrziti i sl.? Znači li to da su oni koji takve vrijednosti i takav moral smatraju nemoralnim ustvari sami nemoralni, jer nisu u skladu s društvenom klimom i dovode u pitanje opstanak takva društva?»*⁶

Govor o vrijednostima uvijek nailazi na otpor u trenutku kada sotoniziramo individualizam kao da bi on bio suprotnost altruizmu i sinonim egoizma. Međutim, individualizam je oponent kolektivismu i, kao takav, sinonim obrane čovjeka pojedinca unutar struktura kao što su društvo ili društveni poredak. Govor o vrijednostima ima smisla ukoliko unutar društva kao zajednice predominantna uloga pojedinca, ljudske osobe, ostaje netaknuta.⁷

Čovjek-pojedinac je taj koji vrijednostima do kojih drži prožima društveni život, a ne obratno. Naglašavati važnost zajednice ili društva ispravno je do one mjere kada ova zajednica postaje, i isključivo ona, generator vrijednosti. Nakon toga zajednica oprimira pojedinca. Logično je, naime, da će zajednica propagirati prvenstveno one vrijednosti koje, na jedan pragmatičan način, koriste zajednici, tj. suživotu u zajednici. Katkada, i to nerijetko, ovakav pragmatizam postaje utilitarizam. Zalažemo se za one vrijednosti koje osiguravaju dobrobit društva, bez obzira da li i koliko one oplemenjuju pojedinca. Sjetimo se da su ovom logikom i sve diktature imale svojevrstu

6 Kornelija MRNJAUS, *Pedagoška promišljanja o vrijednostima*, Rijeka, 2008., str. 37; Usp. Maja ŽITINSKI, Jesu li etičke vrednote relativne?, u: *Crkva u svijetu*, 2 (2008.), str. 259-273.

7 Usp. Dario ANTISERI, Nichilismo e relativismo, nuove sfide al cristianesimo, str. 69-71.

ljestvicu vrijednosti, a ipak su uspjele biti nehumane prema tolikim ljudima.

U Hrvatskoj se, nakon demokratskih promjena i svega onoga što je uslijedilo (problem državotvornosti, rat, obrana zemlje) stavljao naglasak na neke društvene vrijednosti, kao što su domoljublje, hrabrost, sloboda, čak i solidarnost, ali s gotovo isključivim ciljem koji se zvao: stvaranje države. Razvoj individualnih moralnih vrijednosti ostao je po strani. Bilo je logično da određeni postotak ljudi, koji su možda i gajili neke društvene vrednote, ali su ostali moralno zakržljali na osobnom planu, iz domoljublja prijeđu na nacionalizam, iz hrabrosti na neosjetljivost za drugoga, iz solidarnosti na prepotentnost i konačno egoizam, da slobodu počnu shvaćati kao anarhiju. Na taj su način kompromitirane socijalne kreposti, u smislu da ljudi na njih gledaju samo kao na putokaz u poroke.

Evo zašto Crkva mora inzistirati na potrebi odgoja za vrednote, tj. na pomicanju perspektive: težište staviti na mlade uzraste, na školu i odgojne ustanove. Potrebno je ponuditi neki projekt «ozdravljenja» društva i pojedinca u Hrvatskoj. Ovaj projekt ozdravljenja kao bitnu svoju sastavnicu ima problem oživotvorenja etičkih vrijednosti u svijestima pojedinaca, na razini zajednica, u političkoj sferi, na razini kulture i javnog mnijenja. Tu pak nailazimo na više čimbenika koji u Hrvatskoj otežavaju govor o vrednotama.

1.7 Poteškoće u odgoju za vrijednosti

Kornelija Mrnjauš, koja je nedavno objavila svoju doktorsku disertaciju sa Sveučilišta u Klagenfurtu, a koja nosi naslov: «Pedagoška promišljanja o vrijednostima», nakon što je proučila što hrvatski zakoni, školski programi te etički kodeksi govore o vrijednostima u Hrvatskoj, ovako zaključuje: *«Predstavljeno 'na papiru' vidi se da se u Hrvatskoj pitanju vrijednosti i odgoja za vrijednosti pridaje velika važnost. Službeno proklamirane vrijednosti u skladu su s općeprihvaćenim univerzalnim vrijednostima. Skupine i pojedinci ulažu velike napore da bi se djeca i mladi upoznali s tim vrijednostima, da bi ih razvili i usvojili. Nažalost, praksa i naša svakodnevica pokazuju da se 'neke druge' vrijednosti više cijene. Kako je došlo*

do toga? Znači li to da kada govorimo naprimjer o vrijednosti 'pravednosti', nemamo svi isto shvaćanje te vrijednosti? Znači li to da svi mi koji se osjećamo pozvanima govoriti o vrijednostima... nismo osobno dostigli više stupnjeve moralnog razvoja i ne razumijemo u potpunosti pitanje vrijednosti ili ne primjenjujemo prikladne tehnike i metode kako bismo onima koje odgajamo pomogli da dostignu više razine moralnog razvoja?»⁸

2. Doprinos Crkve

2.1 Nužnost kompromisa

Ove dimenzije demokratske javnosti nalažu potrebu da Crkva stvori okvire unutar kojih je kršćaninu moguće stvarati pozitivne kompromise, s ciljem promocije nekih vrijednosti. Stvaranje kompromisa nezaobilazna je pratilja svakog efikasnog angažmana kršćanina u društvu. Nužno je potrebno predstaviti kompromis u njegovom pozitivnom svjetlu, jer je prečesto sam izraz imao negativne konotacije i podsjećao na neki relativizam i "popuštanje" u promociji i obrani temeljnih etičkih i moralnih vrednota. Potreba činjenja kompromisa, pogotovo kada su u pitanju temeljne vrednote, zacijelo je ona najbolnija točka s kojom se kršćanin susreće u svom političkom angažmanu, pogotovo kada se nalazi na odgovornim mjestima odlučivanja ili stvaranja zakona. Primjer Enciklike "Evandjelje života", u kojoj papa pojašnjava što to znači za kršćanina stvarati kompromis i kada se radi o temeljnoj vrednoti zaštite života, trebao bi pomoći brojnim zastupnicima koji se osjećaju kršćanima u vremenu kada nam predstoji donošenje zakona o onim pitanjima koja kršćanima najviše leže na srcu.

„Poseban problem savjesti mogao bi se postaviti u onim slučajevima u kojima bi jedan parlamentarni glas mogao biti odlučujućim u prilog restriktivnijega zakona, usmjerenog na to da se umanjí broj dopuštenih pobačaja, umjesto popustljivijeg zakona koji je već na snazi ili u proceduri... U pretpostavljenom slučaju, kad ne bi bilo moguće otkloniti ili potpuno dokinuti zakon o pobačaju, jedan za-

⁸ Kornelija MRNJAUS, *Pedagoška promišljanja o vrijednostima*, str. 60.

stupnik, čije bi osobno apsolutno protivljenje pobačaju bilo jasno i svima poznato, mogao bi dozvoljeno ponuditi vlastitu potporu prijedlozima koji smjeraju smanjenju štete nekog zakona te da smanji negativne učinke na razini kulture i javne moralnosti. Čineći tako, ne ostvaruje se nedopuštena suradnja u nepravednom zakonu; prije svega vrši se zakonit i dužan pokušaj da se smanje nepravedni učinci“.⁹

Očito se ne radi o kompromisu oko načelnih stavova i temeljnih vrijednosti. Kompromis dolazi u obzir samo kao „tehničko pomagalo“ kojim Crkva nastoji objelodaniti da se demokratska javnost ne sastoji samo u tome da zakonodavac „čita“ trenutačne trendove u društvu, nego je njegov zadatak da se brine o onim vrijednostima bez kojih demokratska javnost propada. „Manje zlo“ sastoji se u tome da je ovakvim zakonom okrnjena norma o nepovredivosti života. „Veće dobro“ je u tome što vrijednost života ostaje trajna usmjerenost demokratske javnosti. Bez takvog nužnog kompromisa norme jednog potpuno liberalnog zakona potkopavale bi poimanje same vrijednosti života u svijestima mnogih ljudi. Pogotovo stoga jer se u modernoj demokratskoj javnosti legalnost često identificira s moralnošću.

2.2 Moć nade

Demokratska javnost, sastavljena od pojedinaca i njihovih zajednica, nije gotova cjelina, nego stvarnost otvorena za nove mogućnosti i perspektive. Ovdje postoji šansa za Crkvu da u ovakvu demokratsku javnost unese svijest kako postoji mogućnost napredovanja, ne samo u materijalnom nego i u etičkom smislu riječi. Radilo bi se o stvaranju jedne nove tzv. „humanističke sinteze“ koju zagovara papa Benedikt XVI. „*Različiti vidovi krize, njezinih rješenja, kao i novoga mogućeg razvoja u budućnosti sve su povezani, uzajamno se pretpostavljaju te zahtijevaju nove napore oko cjelovitoga razumijevanja, kao i novu humanističku sintezu*“.¹⁰ Ivan Pavao II govorio je o potrebi „rekonstrukcije kršćanskog mentaliteta koji se stvara i podržava vjerom“, što će kasnije imati praktične posljedice: moći

⁹ IVAN PAVAO II, *Evangelium vitae – Evanđelje života. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života* (25.III.1995.), Dokumenti 103, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., br. 73.

¹⁰ BENEDIKT XVI, *Caritas in veritate*, br. 21.

će se ljudima prezentirati pravo lice Božje, pravi smisao ljudske slobode, itd.¹¹ Papa Benedikt XVI je već u svojoj enciklici "Spe salvi" (30. 11. 2007.) naglasio kako u ovom trenutku kršćanstvo, ali i čovječanstvo uopće, treba upravo novu nadu, bolje rečeno, nadu pročišćenu od svih ideoloških primjesa koja će ljudima podariti neki optimizam. Kršćani, obzirom da je nada sastavni dio njihove vjere, mogu tu odigrati ključnu ulogu. Njihova nada ima moć transformacije, jer moralni boljitak društva ne može biti zagarantiran samo strukturama. I najbolje strukture funkcioniraju dobro samo ukoliko u jednom društvu vlada uvjerenje koje može motivirati čovjeka da se slobodno i aktivno uključi u razvoj društvenog poretka. Takvo uvjerenje ne nastaje samo po sebi nego je na zajednici da ga zajedničkim snagama uspostavi. Kršćanska nada nalaže Crkvi da se zalaže prvenstveno oko nekoliko stvari:

1. Humanizacija društvenog života, sukladno načelima kršćanske nade, znači pomirenje umjesto obračunavanja. To postaje kamen temeljac buduće Europe. To je svojevrsno «čišćenje sjećanja» o kojem je govorio Ivan Pavao II.
2. Kršćanska vjera i nada upućuju na solidarnost s drugima. Ovakva „ontološka“ solidarnost preduvjet je svake druge solidarnosti na koju je europski čovjek sve više upućen. Ona sprečava da se sve ostale vrste solidarnosti pretvore u egoizam skupine, elite, lobija i tome slično. Naime, u Europi se već nazire opasnost od tzv. obiteljskog, lokalnog, nacionalnog, pa i europskog egoizma. Kršćanska je nada u suštini univerzalna, jer potiče čovjeka da se zalaže za vrijednosti koje nisu specifično kršćanske nego općeljudske. U tom će smislu univerzalna solidarnost uvijek imati prednost pred lokalnim „solidarizmima“ koji često postaju lokalni egoizmi. Političko-zakonodavni ustroj Europske unije nije uspio u europskim građanima razviti osjećaj univerzalne solidarnosti.

---

11 IVAN PAVAO II, *Pastores dabo vobis – Dat ću vam pastire. Apostolska postsinodalna pobudnica kleru i vjernicima o svećeničkoj izgradnji (formaciji) u sadašnjim prilikama* (25. III. 1992.), Zagreb, 1992., br. 37.

3. Kritički se kršćani mogu postaviti i u odnosu na prirodne znanosti i tehničke mogućnosti koje u svojim dostignućima malo-pomalo čovjeka pretvaraju u sredstvo za postizanje ciljeva koji se na prvi pogled čine uzvišenima. Poimanje napretka i razvoja koji ostvarenje bitnih vrijednosti premješta u budućnost s izlikom da ih sada „privremeno“ mora relativizirati nama je itekako poznat proces. Kršćanska nada ne dopušta relativizaciju apsolutnih vrijednosti pod krinkom nekih sadašnjih potreba. Ona upravo pretpostavlja da je za buduće potpuno ostvarenje ovih apsolutnih vrijednosti nužno poštivati ih i sada. Prioritet je spriječiti instrumentaliziranje čovjeka u ime neke hipotetične budućnosti i hipotetičnog razvoja – to je jedan od najtežih zadataka kod stvaranja općeg zakonodavstva Europske unije.
4. U europskim demokratskim društvima koja su sve više rascjepkana postoji velika opasnost da i čovjekova odgovornost postane rascjepkana. Svatko se osjeća odgovornim za jedan specifični segment, a nitko ne osjeća odgovornost za funkcioniranje ili smisao cjeline, pogotovo stoga što i ne postoji instanca koja je odgovorna za cjelinu nego su institucije odgovorne samo za pojedine dijelove. Možemo to izreći sintagmom da se odgovornost prebacuje na „griješ struktura“, a osobna odgovornost i grijeh ostaju u sjeni. Crkva može, svojim govorom o osobnom grijehu i osobnoj odgovornosti koja je nezamjenjiva, dati ključan doprinos ozdravljenju takvoga stanja. Pretenzija društva ili „struktura“ da na sebe preuzmu velik dio odgovornosti, kako za dobro tako i za zlo, pasivizira pojedinca i pretvara ga u apatičan objekt društvenih previranja. Institucija pak, bez obzira na to koliko savršena bila, nikada neće biti sposobna čovjekovu nadu pretvoriti u realne etičko-moralne iskorake. To može učiniti samo naglašena svijest osobne odgovornosti za individualni i društveni život.

2.3 *Humanum i christianum*

“Isključivanje religije iz javnog života, kao i religijski fundamentalizam... onemogućuju da se osobe zbiljski susretnu i zajedno surađuju u napretku čovječanstva. Na taj način osiromašuju motivacije javnog života, a politika poprima tlačiteljski i agresivan izgled... I u laicizmu i u fundamentalizmu nestaje mogućnost plodnog dijaloga i djelotvorne suradnje razuma i religijske vjere.”¹²

Ove papine riječi zacrtavaju Crkvi zadatak da u demokratskoj javnosti potiče na ispravno sučeljavanje i zbližavanje *humanuma* i *christianuma*. Već je filozof P. Ricoeur smatrao da se glavni zadatak crkava sastoji u tome da "stvaraju smisao", smisao koji će, polazeći od vjere, ipak biti racionalan i, dakle, prihvatljiv za sve. Očito treba pokazati, u teoriji i u praksi, na koji način se kršćanska vjera (religiozna dimenzija) susreće s onom čisto ljudskom dimenzijom ("humanum"), kako je prosvjetljuje i kako je može usavršiti. Mora se oživotvoriti, pokazati u praksi, sposobnost kršćanske poruke da humanizira sav ljudski život i sve djelovanje. Radi se, dakle, o što je mogućem većem zbližavanju čisto religiozne dimenzije moralnog problema sa onom ljudskom.

Međutim, u svezi s time postavlja se odmah pitanje identiteta kršćanskog morala. Ne znači li to identificiranje kršćanske poruke s čisto ljudskim gledanjima i rješenjima, zaboravljajući kršćanski identitet i specifičnost. Kako je svojevremeno govorio kardinal J. Ratzinger, postoji danas jak kulturalni pritisak na svećenika da prijeđe iz "sakralne" uloge u čisto "socijalnu", na liniji sa "demokratskim" mehanizmima koji se temelje na konsenzusu odozdo.¹³ Evanđeoski radikalizam, međutim, jasno daje do znanja da se konsenzus oko novih etičkih pitanja mora graditi "odozgo", na temelju Isusova Govora na Gori (Usp. Mt 5-7). Transcendentnost koja je bitna dimenzija evanđelja i njegova radikalizma mora ostati prisutna i u odgovorima koje Crkva daje na zahtjeve novih etičkih pitanja. Kako onda doći do uravnoteženog odnosa? U tom smislu možemo sugerirati nekoliko stvari.

12 BENEDIKT XVI, *Caritas in veritate*, br. 56.

13 Usp. Joseph RATZINGER, *Rapporto sulla fede*, Milano., 1985, str. 56.

2.4 Problem pomirenja

Teoretski rečeno, zadatak Crkve je poticati stvaranje kulture pomirenja s tragovima istine na kojima je moguće postići konsenzus. Današnji je zadatak Crkve nastojanje da problemi mira, rada, ekologije, droge postanu prostori na kojima će se stvarati frontovi borbe za pomirenje: čovjeka s Bogom, čovjeka s drugim čovjekom, čovjeka sa samim sobom i s prirodom. U praksi, međutim, stvar je puno teža. Crkva je prvenstveno pastir, a ne čuvar normi. Crkva sugerira moral koji neće apriorno tražiti da svaki kršćanin bude heroj, nego moral koji traži ostvarenje onoga što je moguće postići uporabom srednjih psihofizičkih snaga. U slučaju kada se postavi problem pomirenja među ljudima nakon što su si međusobno nanijeli veliko zlo nema smisla preskakati stepenice zbog čega kršćanski moral postaje neprihvatljivi. *Humanum* je oprostiti 7 puta. *Christianum* je oprostiti 70x7 puta, tj. uvijek. Taj drugi, kršćanski *specificum*, nije moguće ostvariti ako ne uvažimo onaj zakon postupnosti kojega, između ostalih, naglašava Ivan Pavao II. *Humanum* je međusobna tolerancija. *Christianum* je solidarni suživot ljudi. Ako većina čimbenika u ovom društvu smatra toleranciju zadnjim stupnjem suživota, uloga Crkve je da usmjeri ljude kako bi iz tolerancije prešli na viši stupanj, onaj koji se zove suživot u solidarnosti. Crkva se ravna sukladno evanđeoskoj pedagogiji koja poznaje niz stupnjeva dok ne stignemo do evanđeoske radikalnosti. Naglasak nije prvenstveno na «ako te netko udari po jednom obrazu okreni mu i drugi...» nego i pitanje «Zašto me udaraš?!» Na razini *humanuma* je ovo sasvim logičko pitanje. Ne znamo je li uslijedio odgovor. No, Crkva mora inzistirati na ovom odgovoru. Inače put prema onom radikalnom «okreni i drugi obraz» ostaje zakrčen.

2.5 Demokratska javnost, Crkva i politika

Putokaz u političkom odlučivanju svakako će biti ono prvo blaženstvo: «Blago siromasima duhom...». I to ne shvaćeno samo u duhovnom smislu. Krivo je ovo blaženstvo interpretirati samo kao da se radi o tome da poput siromaha koji je otvoren za svaki dar, i mi moramo biti otvoreni za primanje Riječi Božje. Ovo siromaštvo možemo shvatiti i u materijalnom smislu riječi. Politički program

koji je najprihvatljiviji za kršćanina je onaj koji najviše pozornosti posvećuje marginaliziranim ljudima u društvu. I to Crkva može bez straha od nekakve politizacije ljudima reći i sugerirati.

Sjetimo se da i euharistija ima svoj "politički" naboj te su je stari kršćanski mislioci nazvali «*protestatio eucharistica*». U svojoj strukturi onaj je protestni čin protiv svakog ugnjetavanja. Nedavno je Crkva, kada se postavio problem nedjelje kao dana odmora, više trebala djelovati u tom smislu. Tada je trebao jasnije reći kako se Crkva zalaže za slobodnu nedjelju jer je to eminentno civilizacijski čin koji po sebi ne mora biti kršćanski specificum. Mi znamo razdoblja kada je četvrtak bio slobodni dan. Valjalo je reći kako ukidanjem slobodne nedjelje zapravo ukidamo jedno temeljno ljudsko pravo, pravo na odmor, u korist profita jedne elite. Nedjelja mora biti slobodni dan prvenstveno na razini *humanuma*, a tek potom na razini *christianuma*. Naime, to je bio argument protiv insinucija da se Crkva u toj problematici bavi prozelitizmom. Govor na gori sam je vrhunac brijega na koji se penje kršćanin. Crkva nije na vrhu toga brijega, nego u njegovom podnožju.

2.6 Demokratska javnost, Crkva i gospodarstvo

Kao ni u politici tako ni u ekonomiji Crkva i kršćanin ne mogu prihvatiti rješenja koja ne poštuju bitnu poruku evanđeoskog radikalizma, a to je da su čovjek i njegovo dostojanstvo vrhunska norma. Čak ni potreba brze i efikasne obnove, s izgovorom da će kasnije već biti vremena ponovo se vratiti toj "normi", ne može biti izlikom da se npr. zbog brzog oporavka neke tvornice odjednom veliki broj ljudi otpusti s posla bez odgovarajuće socijalne zaštite.

Novi kompendij socijalnog nauka Crkve kao i Nota o korupciji predstavljaju ključni iskorak u tom smislu i olakšavaju zadatak Crkve. Naime, bili smo naučeni da socijalni nauk i nije nešto bitnoga za kršćanski život. Obveze koje nameće socijalni nauk smatralo su se manje važnima, prekršiti ih ili ne ispuniti ih uglavnom se nije smatralo grijehom u klasičnom smislu riječi. Crkva je krenula smjerom da to od sada neće biti tako. Ljubav, kao temelj odnosa s Bogom, tj. vjere, i pravednost, kao osnova socijalnog nauka Crkve ne idu više

usporedno nego se prožimlju. Ljubav nije samo neki dodatak pravednosti, neki «višak» koji nastupa samo ondje gdje pravednost ne postiže svoj cilj, nego je ljubav okvir i vjere i socijalnog nauka Crkve. Svaki kršćanski poduzetnik od sada će morati imati na umu da kršenjem odredbi socijalnog nauka, a koje ide na štetu dostojanstva ljudske osobe, čini grijeh u istinskom smislu riječi.

Kada socijalni nauk Crkve bude govorio o korupciji to će značiti da ju definira istinskim grijehom, a ne da ju shvaća samo kao neminovnu pratilju sveukupnog čovjekova djelovanja. I ovo vrijedi za sva područja čovjekova djelovanja na društvenom planu. Svijest o tome da je korupcija istinski grijeh u Hrvatskoj gotovo da i ne postoji. Moramo iskoristiti povijesnu priliku koju nam pruža ova recesija. Crkva je stručnjak govora o vrijednostima. Očito je da se tu radi o krizi vrijednosti. *«U 21. stoljeću svjedočimo ponovnom vraćanju religije. Međutim, povratku Boga nedostaje povratak čovjeka: nedostaje povjerenje u čovjeka. Zbog toga nije umro Bog, nego čovjek. Ako se Bog počne vraćati, čovjek nastavlja ići ususret manipulacijama, neredu, prekršajima, među kojima je osobito izraženo nepoštivanje života, od začeca do smrti. U kršćanskom prijedlogu valja ići naprijed u vjernosti Bogu i čovjeku, u vjernosti čovjekovu dostojanstvu, nadajući se da će povratak Boga pratiti i povratak čovjeka. Valja predlagati antropologiju koja je otvorena prema transcendentnomu, svjesni da povjerenje u Boga otvara vrata povjerenju u čovjeka, a živi čovjek postaje slava Božja».*¹⁴

3. Neki konkretni prijedlozi

3.1. Buđenje civilnog društva

Razvijeno civilno društvo jedina je pogodna instance koja može pomoći u oblikovanju demokratske javnosti, tj. onoga “humusa” čiji je zadnji izričaj profesionalna politika. Drugim riječima, malo je vjerojatno da će izvršna ili zakonodavna vlast sasvim spontano uložiti napor oko očuvanja nekih temeljnih vrijednosti. Ona na to mora biti “natjerana” od demokratske javnosti. Razvoj civilnog

¹⁴ Attard FABIO, Biti pastir mladih danas, u: *Kateheza* 31 (2009.), 3, str. 257-263, ovdje: str. 261.

društva, nevladinih udruga, asocijacija među građanima na najrazličitijim osnovama, od potrošača, pacijenata pa sve do udruga za zaštitu ljudskih prava, nužni je preduvjet demokratskog društva. Crkva se tu mora angažirati, jer se na toj razini kuje moralna svijest društva. I samo kupovanje, tvrdi papa u *Caritas in veritate*, je ponad svega moralni čin.¹⁵

3.2. Etika u medijima

Iz istih se razloga Crkva mora zalagati za postizanje nekog minimuma uvjeta koji će garantirati etičnost u medijima. Jedan od oblika tog minimuma bilo bi uvođenje mogućnosti legitimnog prigovora svajesti u profesiju novinarstva, kako je to slučaj kod vojne službe ili u medicinskim ustanovama. Svijest pojedinog novinara da neće snositi posljedice ako ustvrdi nešto što je u skladu s moralnim načelima, ali nije u skladu npr. s politikom izdavača ili vlasnika medija, bio bi onaj minimum koji će donekle garantirati etičnost u medijima i štititi novinara. Sve u nadi da će ovo društvo stvoriti takve uvjete i kriterije u kojima će prioritet imati etika i objektivna istina, a ne svi drugi popratni čimbenici o kojima novinar u svom radu ovisi. Bilo bi to u skladu s načelom da smisao i svrhu medija, kako tvrdi papa, “valja tražiti u antropološkoj perspektivi”.¹⁶

3.3. Dostojanstvo čovjeka u gospodarstvu

*“Iznalaženje sredstava, financije, proizvodnja, potrošnja i sve ostale faze ekonomskog ciklusa neizbježno posjeduju moralne učinke. Time se želi reći da svaka odluka vezana uz ekonomiju ima moralne posljedice.”*¹⁷ Ove riječi Benedikta XVI nalažu Crkvi da na gospodarskom planu inzistira na uvođenju “instituta” čovjekova dostojanstva u sve statute poduzeća, bilo javnih bilo državnih. Drugim riječima, ekonomske odluke koje ne predviđaju posljedice koje će izazvati na planu dostojanstva radnika ne mogu biti etične, ma kako bile efikasne. One se ne mogu opravdati čak ni perspektivom dugo-

¹⁵ Usp. BENEDIKT XVI, *Caritas in veritate*, br. 66.

¹⁶ *Isto*, br. 73.

¹⁷ *Isto*, br. 37.

ročnih boljitaka koje će eventualno proizvesti. U tom duhu razmišlja čitava enciklika *Caritas in veritate*.

3.4 Osobni i javni moral

U odgoju demokratske javnosti nužno je inzistirati na strukturalnoj povezanosti osobnog i javnog morala. Ovdje ne mislimo samo na odgoj u školi, nego i na odgoj novinara, političara i uopće javnih djelatnika. Obzirom da se demokratski ustroj Hrvatske dogodio u iznimno kratkom vremenu, bez ikakvih provjera moralnosti, s vremenom je osobna niska razina moralnosti kod mnogih javnih djelatnika prouzročila duboku krizu društvene etike ili javnog morala. Demokratska javnost, međutim, strukturirana je na temelju povjerenja u javne djelatnike i njihovu moralnost. Sama stručnost nije dovoljan kriterij za stjecanje povjerenja. Visoka razina nepovjerenja koje građani iskazuju prema državnim institucijama¹⁸ ima svoj korijen u nepovjerenju prema obnašateljima javnih funkcija zbog niske razine njihova osobnog morala. U prilog tome govori i činjenica da je politika, kao profesionalna djelatnost, na niskoj razini popularnosti u Hrvatskoj.

3.5 Načelo supsidijarnosti

Demokratska javnost mora se autonomno razvijati ukoliko želi biti kreativna. Stoga je, od Lava XIII do Bendikta XVI, supsidijarnost shvaćena ne samo kao tehnički model funkcioniranja politike i društva nego prvenstveno kao etičko načelo koje je “izričaj neotuđive ljudske slobode”.¹⁹ Obzirom da je u Hrvatskoj pojam supsidijarnosti gotovo nepoznato načelo, ili se ono svodi na decentralizaciju socijalnih službi, Crkva, čiji je socijalni nauk već više od stotinu godina zagovornik uspostave supsidijarnosti, mora u tom smislu biti predvodnik uspostave toga načela u hrvatskom društvu.²⁰ Sukladno

18 Usp. Siniša ZRINŠČAK, Društveni razvoj u vrijednosnoj zamci. Sociologijski pogled na vrednote u hrvatskom društvu, u: *Bogoslovska smotra* LXXI, br. 2-3 (2001.), str. 306.

19 Usp. BENEDIKT XVI, *Caritas in veritate*, br. 57.

20 U tom smislu se na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu odvija znanstveni projekt “Supsidijarnost u hrvatskom društvu”, a rezultate istraživanja prve etape donosi *Bogoslovska smotra*, 79 (2009.) br. 1.

načelu supsidijarnosti, demokratska javnost, koja se sastoji od pojedinaca, udruga, malih i većih zajednica, diktira prioritete koje politika mora uvažavati. Inače se politika gubi u rješavanju pitanja koja širu demokratsku javnost ne zanimaju pa je samim time isključena iz političkog života.

Ovo načelo posebno je teško spojiti s poimanjem autoriteta. Svaki *“autoritet mora biti supsidijarno i demokratski uređen, bilo zato da se ne ogriješi o slobodu bilo zato da bude što učinkovitiji.”*²¹ Problem sveukupnog razvoja društva, a pogotovo autoriteta koji će taj razvoj usmjeravati, nije samo pitanje profesionalne politke. Ovo je pitanje gdje veliku važnost mora imati cjelokupna demokratska javnost. Jedini put da se to ostvari je put supsidijarnosti. U tom smislu papa zacrtava važnost koju i Crkva ima u definiranju problematike cjelokupnog razvoja čovjeka i svijeta.

Zaključak

Možemo sintetizirati sve zaključujući kako se mi, ovdje u Hrvatskoj, uistinu nalazimo pred jednom novom evangelizacijom koja ne traži toliko konsenzuse oko nekih dogmatskih pitanja, već oko etičkih principa. Tek nam predstoji zadatak da definiramo putove traženja tog konsenzusa. No, nije prvi puta u povijesti da se kršćani nalaze pred takvim zadatkom. Tu nam mogu pomoći i lekcije iz povijesti. Susrevši se s rimskim svijetom, kršćanstvo stvara moral utemeljen na krepostima; irski monasi, u susretu s barbarskim narodima, posežu za jasnim sustavom normi; poznamo i probleme oko stvaranja nekih konsenzusa kod evangelizacije američkog kontinenta i Kine, gdje su učinjeni mnogi propusti; konačno, pouka nam je i velika evangelizacija afričkog kontinenta u 19. stoljeću, s masovnim uključivanjem žena u evangelizaciju. Te lekcije iz povijesti daju nam za pravo nadati se da će svećenici i vjernici znati i na ovim prostorima tako postupati kako bi se što veći broj ljudi složio oko nekih temeljnih vrednota kršćanskog gledanja na svijet i čovje-

21 BENEDIKT XVI, *Caritas in veritate*, br. 57.

ka, Što će zasigurno omogućiti veću motiviranost ljudi oko činjenja dobra, a izbjegavanja zla.

THE CONTRIBUTION OF THE CHURCH TO THE LIFE OF A DEMOCRATIC STATE

Summary

We can summarise by concluding that in Croatia we are facing a New evangelisation that is not aiming to find consensus regarding dogmatic questions, but regarding the ethical principles. The paths for a search of this consensus are still to be defined. But this is not the first time in history that Christians are facing such a commitment. Lessons from history can help us. When meeting the Roman world, Christianity created a morality based on virtues; Irish monks, when meeting the barbarians reached for a clear system of norms; we are acquainted with problems in the formation of some consensus during the evangelisation of the American continent and China, where more than negligence was done. Finally, the great evangelisation of the African continent, with a mass involvement of woman in the evangelisation, should serve as lesson. These lessons from history give us the right to hope that priests and faithful in our regions will be able to act in such a manner that a majority of people will agree on some basic values of Christian view on world and man, which will certainly make possible a greater motivation of people for doing good and avoiding evil.

Key words: democratic public, values, relativism, individualism, virtues, education for values, civil society, compromise, hope, subsidiary.

